

בית-יד, שנתן יד לפושעים והחטיא ישראל.
עוד פרש רש"י (שם) "אחים" – כמו אחו, ו"פריא" – מלשון פרי, שגדל בין האחו והאגם. ונ' היינו מקום שגדלים שם קנים. וקנה רמוז 'רך כקנה' ושלוש ושלוה, ולכן נקראו 'אחו' – לשון אחוה ואהבה (כפירש"י בפ' מקץ). וכן כתיב "חבור עצבים אפרים הנח-לו", "חלק לבם עתה יאשמו", ואמרו חז"ל: כל זמן שהיה חיבור ביניהם, אף על פי שעובדי ע"ז ועצבים – הנח לו. אך אחר שחלק לבם – עתה יאשמו. והנה אמר "יבוא רוח קדים" וקניא בכופתא – רפיא.
והרד"ק פרש "בין אחים" – בין כל השבטים – "פריא" – נתגדל בין כל השבטים, ראש לבית אבותם. והנה זה נמשל בקרא ליתד שהכל תלוי בו. כדכתיב בישעיה גבי שבנא כשהיה יתד במקום נאמן "ותלו עליו כל כבוד בית אביו הצאצאים והצפעות", וגם כאן היה אפרים יתד שהכל תלוי עליו. ועתה סיכתא בדפנא – רפיא.
וכל אלו, עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירם למלכות בית דוד במהרה, כדכתיב: 'ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם'. אמנ'. (חתם סופר)

ב"ה

פרק רביעי 'השולח'

דף לב

הערות ובאורים בפשט

'קידם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא – הרי זה בטל. אם משהגיע גט לידה, שוב אינו יכול לבטלו' – מפשטות לשון המשנה משמע ש'משהגיע גט לידה' מתייחס על שני האופנים האמורים, כשקדם הוא עצמו אצלה או ששלח אצלה שליח, שגם כששלח שליח לבטל את השליח הראשון, ולא הספיק השליח לבטלו עד שהגיע גט לידה – אין ביטולו כלום.

וטעם הדבר, ששליחות לבטל אין גדרה שליחות להודיע לאשה או לשליח הראשון, על ביטול הבעל, אלא הבעל ממנה את השליח שהוא יבטל. ולכן לא מועיל הדבר לאחר שנתגרשה. (מכתב מאליהו' לרבי אליהו אלפאנדרי. שער ז סוף פ"ג).

וכן הכריח הגרעק"א שהמשנה מדברת באופן שהשליח מבטל, מדברי הגמרא להלן 'מהו דתימא לא אלימא שליחותיה דבתרא משליחותיה דקמא דלבטליה', ואם הבעל הוא המבטל, אין זה אילום כח השליח, שאינו אלא שליח להעברת הודעה בלבד.

וגם מהמשנה עצמה הוכיח כן, שממה נפשך, אם מדובר שביטל בינו לבין עצמו, כיון שביטול כזה לא מועיל, אין מועיל גם אם ישלח שליח להודיע על ביטול כזה, שבטל הוא מעיקרו (והוכיח זאת מהרשב"א). ואם מדובר שביטלו בפני בית דין, הרי גם כשלא הודיע כלל – מבוטל הוא לדעת רבי (להלן). אלו תורף דברי רעק"א בקיצור. וע' בזה בשו"ת חת"ס אה"ע ח"ב נ; פני יהושע כאן; שבט הלוי ח"ג קצו.

(וכבר דן רעק"א באריכות מדוע אין בשליחות על ביטול משום 'מילי לא מימסרן לשליח'. וכן אין מכאן קושיא על הסוברים שאי אפשר לבטל חמץ, או שאר הפקר, על ידי שליח – ע' (רש"ש כאן) שערי ישר ה, כג).

(ע"ב) 'שתי לשונות משמע' – אפשר לפרש שיש ללשון זו שתי משמעויות חלופיות, אלא שבכל מקום אדם טוען באופן שמועיל לאותה טענה (ואפשר שגם אם האדם המסוים הזה לא היתה לו כוונה

מדויקת באותו ביטוי, ולא שם אל לבו חילוק הלשונות ומשמעותן, כוונתו הכללית שהדברים יועילו באופן המועיל. וכיון שמצד הלשון ניתן לפרש כפי האופן המועיל, מועילה כוונה כללית זו. ומצינו כעין זה בכמה מקומות, אכ"מ). ואפשר גם לפרש (וכן פרש הריטב"א – והביאו והאריך בדבריו ב'שער המלך' ה' גירושין ו, כב) שלשון 'בטל הוא' יש במשמעה שני הדברים גם יחד, שבטל בעבר וגם שיתבטל לעתיד. ובגט מועיל הלשון מצד העתיד ובמתנה – מצד העבר.

(וע' בשו"ת הריב"ש נז) שדן על גט שכתוב בו על האשה 'הדרה במקום פלוני', וכעת אינה דרה שם אלא בעבר היתה דרה שם. והביא דעות חלוקות בין חכמי דורו, אם ניתן להקל ולפרש את הלשון באופן המועיל, בלשון עבר, אף כי רוב העולם מבין מעצם כתיבת הדבר בגט, שהמשמעות על ההוה, כדרך כתיבת גיטין. ויש לומר גם שהבעל תפס בדוקא לשון שמשמעת לשתי פנים, שלא ידע מקום דירתה עתה. וע' בחידושי צמח צדק על תד"ה התם).

'... 'בטל' מהו – תיקו' – רש"י פרש שהספק כשאמר 'בטל' ללא הוא, אם משמע לשעבר, או גם להבא. והרמב"ם (הל' גירושין ו, כד) והריטב"א (מכת"י) פרשו שהספק כשאמר בטל על משקל פעל, אם משמעו לשעבר (כמו 'בטלו הטחנות' – סוף קהלת), או יש לומר, כתב הריטב"א, אף שמשמעה של המלה לשון עבר בלבד, כמי שאמר שמבטלו מעתה, כדכתיב 'לעיני בני עמי נתתיה לך'.

ציונים וראשי פרקים, לעיון

'הרי הוא חרס – מהו? אל רבינא לרב אחא בריה דרבא לרב אשי: מאי שנא מהרי הוא הקדש, הרי הוא הפקר' – זה שלא הוכיחו מכל קידושי אשה, שאומר לה 'הרי את מקודשת לי' (כמה משניות בפ"ג דקדושין ופ"ב דיבמות מ"ב), ורואים שמשמעות הלשון ליצור מצב חדש ולא תאור מצב שכבר קיים (ואין לדחות, ששונה שם כיון שמוסיף 'בטבעת זו', שעדיין, אילו היה משמעו לשעבר, לא היתה כאן משמעות לקידושין, אלא כאומר שכבר קדשה בטבעת זו) – שיש לומר, שכיון שעושה מעשה עם אמירתו, המעשה מלמד על הדיבור ומפרשו, שבא עתה לקדשה. כל הספק לא היה אלא בדברים שנפעלים על ידי אמירה גרידא, ולכן הוכיחו מהקדש והפקר. עוד יש לומר, אין להוכיח מאמירה שבין שני אנשים. שכל שמבינה מלשונו את כוונתו, הרי זה דיבור טוב, וכדרך שפסק הר"ן (בפ"ק דקדושין) על אותן לשונות שאינם מועילים, אך שם אינו אלא ספק. (ואמנם, אליבא דאמת, גם בקידושין, אם לא אמר לשון שמוכיח על להבא, כגון שנתן לה טבעת ואמר 'הן קדושין' – יש שפסקו שאינם קידושין – ע' בית יוסף אה"ע סי' כו בשם הר"י דוראן. וברמ"א שם סעיף ה. וע"ש בח"מ וב"ש).

'רב ששת אמר אינו חוזר ומגרש בו' – התוס' עמדו על כך, כיצד ניתן לבטל את הגט, הלא כלל מוסכם הוא ש'אין דיבור מבטל מעשה', (וכן קשה לרב נחמן, לפי מה שהסתפקו לומר שאם יפרש – יכול לבטל את הגט לגמרי). ופרשו 'דכל זמן שלא הגיע ליד האשה, לא חשיב גמר מעשה'. ודיבור יכול לבטלו. (ואינו דומה לדין 'לשמה' שבכתיבת ספר תורה, ששם בכתיבה לשמה נגמר המעשה, ושוב לא שייך לבטלו, מה שאין כן בגט שאין עשייתו גמורה אלא בנתינתו – ע' בבאור המובא ב'ברכת שמואל' ר"ס לט, בשם ר' אהרן מקלעצק ור' אלהון).

מהאחרונים יש שהסביר דבר זה, שכתובת הגט וחתימתו, הינם חלק מהגירושין, ולא רק שבכתיבה נעשה גט שמגרשים בו, אלא שגם הכתיבה היא חלק ממעשה הגירושין. ועל כן צריכות הכתיבה והנתינה להצטרף יחד לקיים את הגירושין. ומובן אם כן שביטול שנעשה בין הכתיבה לנתינה, מבטל בכך את צירופם. (וזכר יצחק ח"ב לג. ושם בח"א כ, ב).

ביטול הגט שלא בבית דין – אם ביטל בפחות משנים או שלשה (תלוי בשיטות רב נחמן ורב ששת), משמע מן הסוגיא שאינו מבטל, גם לפני תקנת רבן גמליאל הזקן. ושיטת התוס' (ע' לב.

ד"ה מהו; לב: ד"ה ורב נחמן; לג: ד"ה רבי; לג: ד"ה וחזר) שזהו דין מדרבנן, משום חשש ממזרות. ואפילו לרבי שסובר 'בטלו מבוטל', כאן מודה שגם בדיעבד אינו מבוטל, שבמקרה כזה החשש למזרות גדול יותר.

ודנו המפרשים אם עקירה זו שמדרבנן, כדין 'אפקעינהו רבנן לקידושין' למפרע היא (כטעם שאמרו להלן בשיטת רשב"ג), או שעקרו את הקדושין מכאן ולהבא, שבמקום טעם מצינו שעוקרים דין תורה גם ב'שב ואל תעשה'. (ונפקא מינה – לבנים שנולדו לה מאחר קודם לכן, אם נטהרו ממזרותם, שהרי נעקרו קידושיה מעיקרא).

אלא שצידדו התוס' לומר, שמא אין מועיל הביטול רק לחומרא, אבל לקולא, לא הקלו לדונו כמי שלא ביטל. והרי זו מגורשת לחומרא, שאם קבלה קדושין מאחר – חוששין להם. (וצ"ל שכבר בטל חשש ממזרות בכך, שאין חוששין שיבטל בידעו שהביטול לא יועיל, עכ"פ לחומרא – ע' מנחת שלמה – ע, ד"ה ובהק). ויש מהאחרונים שחששו לדעה זו להלכה – 'משכנות יעקב'. וע' בית מאיר (קמ"א) שתמה מדוע הרמ"א לא הביא שיטה זו. ויש שפסקו שלא לחוש לה – שו"ת עין יצחק ח"ב אה"ע מב. מובא כ"ז ב'מנחת שלמה' שם.

אולם, שיטת הר"ן והריטב"א שאם ביטל בעד אחד, אין זה ביטול משום ש'אין דבר שבערוה פחות משנים'. (וגם בתוס' משמע לכאורה שיש צד כזה, שמדין תורה אין זה ביטול – ע' לג: ד"ה רבי ובתורא"ש שם).

דף לג

ציונים וראשי פרקים, לעיון

'אפקעינהו' וביטול הגט שלא בפני השליח – חכמים האחרונים האריכו לדון במעשה שאירע באשה אחת שהתירוה בית דין להנשא על סמך עדות שבעלה מת, ולאחר שנישאה וילדה בנים, הוברר שבעלה חי, ומצד הדין צריכה לצאת מזה ומזה ובניה ממזרים. וישבו חכמים לטכס עצה לרחם על האשה ועל בניה, לטהרם ממזרות – האם יש פתרון ליצור מצב של 'אפקעינהו' לקידושיה מבעלה הראשון למפרע, על ידי שישלח לה גט, ויבטלו שלא בפני השליח, ובכך יופקעו קדושיה הראשונים, כמבואר בסוגיתנו.

הגאון רש"י אויערבך שליט"א, כתב על כך תשובה ארוכה ('מנחת שלמה' ע), אשר סובבת והולכת סביב סוגיתנו, בשיטות הראשונים והאחרונים בענין ביטול השליחות, ובענין 'אפקעינהו'. אין כאן המקום להכנס לכל צדדי השאלה, אך נביא כאן את ה'נקודות החלשות' שיש בפתרון זה (שמנאן בקיצור בסוף התשובה). שבגללם פסק לחוש לספק איסור תורה ולפקפק על התר זה (שלא כדעת כמה גדולים); –

א. מבואר בראשונים (ע' רמב"ן ריש כתובות ועוד), שגם לאחר שהפקיעו רבנן, עדין הבנים אסורים מדרבנן. ואין כאן הפקעה מכל וכל, כאילו לא היו כאן קידושין כלל. וכן פסקו כמה אחרונים לדינא: רבי שלמה קלוגר, ה'כתב סופר' וה'עונג יום טוב'. (ע' גם ב'מלא הרועים'). נמצא לפי זה שלא הועלנו להכשיר את הבנים ממזרות דרבנן, בדרך זו של 'אפקעינהו'.

ב. יתכן שאסור לגרום למפרע שכל בעילותיו יהיו בעילות זנות. (יש לציין סברא נוספת, שלא דן בה הגאון שליט"א, שאף אם יש בדבר חטא, לעשות כל בעילותיו בעילות זנות (בשוגג) למפרע, לכאורה יש לדון שבכך הלא מציל את האשה ובעלה השני מאיסור אשת איש דאורייתא (בשוגג), וכיון שבמקרה זה הרי לא פשעה, נאמר לו חטא באיסורא זוטא (בדרך אישות אין איסור קדשה מדאורייתא. ועוד, שנראה ודאי שאין זה כעבירה גמורה בגרימתו למפרע)